दलित जातिको आर्थिक, सामाजिक तथा शैक्षिक अवस्था

(माझठाना-१, कास्कीका सार्की जातिको एक अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा, इतिहास तथा संस्कृति विभाग

स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको छैठौं पत्रको

प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोध-पत्र

शोधकर्ता

गोपालबहादुर बुढाथोकी

कक्षा रोल नं. : ०८/२०६४

परीक्षा रोल नं : ४८०३५३

त्रि.वि.वि. दर्ता नं: १५६१२/८६

इतिहास तथा संस्कृति विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

२०६८

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय इतिहास विषयको स्नातकोत्तर तहको पाठ्यक्रम अनुरूप छैठौं पत्रको प्रयोजनका लागि श्री गोपालबहादुर बुढाथोकीले “दलित जातिको आर्थिक, सामाजिक तथा शैक्षिक अवस्था (माझठाना-१, कास्कीका सार्की जातिको एक अध्ययन)” शीर्षकको यो शोध-पत्र मेरो निर्देशन तथा सुपरिवेक्षणमा तयार पार्नुभएको हो । शोधकर्ताले परिश्रमपूर्वक तयार पार्नुभएको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु । उक्त शोधकार्यको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मितिः २०६८/०३/२८

....

डा. ज्ञानबहादुर कार्की

सहप्राध्यापक

इतिहास तथा संस्कृति विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय
इतिहास तथा संस्कृति विभाग
पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय इतिहास विषयको स्नातकोत्तर तह छैठौं पत्रको पाठ्क्रमअनुरूप गोपालबहादुर बुढाथोकीले "दलित जातिको आर्थिक, सामाजिक तथा शैक्षिक अवस्था (माझठाना-१, कास्कीका सार्की जातिको एक अध्ययन)" शीर्षकमा तयार पार्नुभएको शोधपत्रलाई स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. विभागीय प्रमुख ज्योति भट्टचन ....

२. बाह्य परीक्षक डा. उमानाथ बराल ....

३. शोधनिर्देशक डा. ज्ञानबहादुर कार्की ....

मिति : २०६८/०४/

कृतज्ञता-ज्ञापन

दलित जातिको आर्थिक, सामाजिक तथा शैक्षिक अवस्था (माझ्ठाना -१, कास्कीका सार्की जातिको एक अध्ययन) विषयक शोधपत्र इतिहास विषयमा स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको छैटौं पत्रको आवश्यकता पूरा गर्नका निम्ति तयार परिएको हो । यो शोधपत्रमार्फत दलित, उत्पीडित सार्की जातिको अवस्थाको पहिचान गर्न प्रयास गरिएको छ । यो शोधकार्य सम्पन्न गर्नका निम्ति मैले धेरैको सहयोग लिएको छु । सर्वप्रथम शोधपत्र लेखनको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म आवश्यक सहयोग, सल्लाह एवं सुझाव प्रदान गर्नुहुने व्यक्ति, संघसंस्थाप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आफ्नो अमूल्य सल्लाह र सुझाव दिई आवश्यक सहयोग गर्नुहुने श्रद्धेय शोधनिर्देशक डा. ज्ञानबहादुर कार्कीप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु, साथै यस शोधकार्यमा सहयोग गर्नुहुने आदरणीय गुरु प्रा.डा. दिलबहादुर क्षत्रीप्रति विशेष आभार प्रकट गर्दछु । पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा इतिहास तथा संस्कृति विभागका विभागीय प्रमुख श्रद्धेय ज्योति भट्टचनप्रति हार्दिक कृतज्ञताका साथै आभार प्रकट गर्दछु । त्यसै गरी शोधकार्यलाई निश्चित समयमा सम्पन्न गर्न सहयोग र हौसला प्रदान गर्नुहुने इतिहास तथा संस्कृति विभागका सम्पूर्ण श्रद्धेय गुरु/गुरुआमाहरुप्रति पनि आभारी छु ।

मलाई यस अध्ययन कार्यमा विभिन्न स्रोतहरु उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउनुहुने 'उपेक्षित, उत्पीडित दलित वर्ग उत्थान विकास जिल्ला समन्वय समिति कास्की' का उपाध्यक्ष श्रद्धेय भवे सार्कीप्रति विशेष आभारी छु । अध्ययनका सिलसिलामा मलाई विशेष रुपमा सहयोग पुऱ्याउने श्री रत्नशोभा उच्च मा.वि. परिवार माझ्ठानाप्रति आभारी छु । यस अध्ययन कार्यमा सहयोग गर्नुहुने स्थानीय बुद्धिजीवी अग्रजहरु श्री नरबहादुर नेपाली र मंगलबहादुर नेपालीका साथै शिक्षिका मनकला थापा (नेपाली) प्रति विशेष आभार प्रकट गर्दछु । माझ्ठाना गाउँका सम्पूर्ण उत्तरदाता सदस्यहरु, मुख्य सूचनादाताहरु, विभिन्न सरकारी-गैरसरकारी संस्थाका पदाधिकारीहरु र गा.वि.स. कार्यालय माझ्ठानाप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्र लेखन एवं अध्ययनका लागि उत्साहित गराउने मेरा सम्पूर्ण मित्रहरु र कम्प्युटर टंकन गरिदिनुहुने अमृत कम्प्युटर सर्भिस न्यूरोड पोखराका रामबहादुर विश्वकर्मा तथा वन्दना विश्वकर्मालाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

मिति: २०६८/०३/२६

गोपालबहादुर बुढाथोकी

इतिहास तथा संस्कृति विभाग

त्रि.वि.वि. पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

विषय-सूची

अध्याय : एक - अनुसन्धान परिचय **१-१०**

१.१. पृष्ठभूमि १

१.२. समस्या कथन ३

१.३. अध्ययनको उद्देश्य ४

१.४. अध्ययनको महत्त्व ४

१.५. अध्ययनको सीमा र क्षेत्र ५

१.६. पूर्वकार्यको समीक्षा ६

१.७. शोध-विधि ९

१.८. अध्ययनको संगठनात्मक ढाँचा ९

अध्याय : दुई - नेपाली समाजको निर्माण, दलित र सार्की जाति **११-२७**

२.१. नेपाली समाजको निर्माण ११

२.२. नेपाली समाजमा जातीय छुवाछूत र वर्णव्यवस्था १५

२.३. नेपाली समाजमा दलित जाति १७

२.४. नेपाली समाजमा सार्की जाति २०

अध्याय : तीन - कास्की जिल्ला एवं माझठानाको परिचय **२८-४०**

३.१. कास्की जिल्लाको नामकरण २८

३.२. कास्कीको ऐतिहासिक अवस्था २८

३.३. कास्कीको भौगोलिक अवस्था ३१

३.४. माझठानाको भौगोलिक अवस्था ३३

३.४.१. सामाजिक अवस्था ३४

३.४.२. आर्थिक पक्ष ३७

३.४.३. शैक्षिक अवस्था ३९

३.४.४. राजनीतिक अवस्था ४०

अध्याय : चार - माझठाना गा.वि.स. का सार्की जातिको आर्थिक, सामाजिक र शैक्षिक अवस्था **४१-६०**

४.१. आर्थिक अवस्था ४१

४.१.१. परिचय ४१

४.१.२. पेशा ४३

४.१.३ भू-स्वामित्व ४५

४.१.४ वार्षिक आम्दानी ४६

४.२. सामाजिक अवस्था ४९

४.२.१ जनसङ्ख्याको बनोट ४९

४.२.२. पारिवारिक बनोट ५१

४.२.३. घरको बनोट ५२

४.२.४. भाषा, धर्म र संस्कृति ५३

४.२.५. जन्मसंस्कार (न्वारन) ५५

४.२.६. पास्नी ५६

४.२.७. ब्रतबन्ध ५६

४.२.८. विवाह ५६

४.२.९. मृत्यु संस्कार ५७

४.३. शैक्षिक अवस्था ५८

अध्याय : पाँच : निष्कर्ष तथा सुझाव **६१-६७**

५.१ निष्कर्ष ६१

५.२. सुझावहरू ६५

सन्दर्भ-सूची ६८

परिशिष्ट : १ प्रश्नावली ७२

परिशिष्ट : २ नेपालको जातिगत जनसङ्ख्यात्मक विवरण- वि.सं. २०५८ ७५

परिशिष्ट : ३ कास्की जिल्लाको नक्सा ७९

परिशिष्ट : ४ अध्ययन क्षेत्र (माझठाना) को नक्सा ८०

परिशिष्ट : ५ अध्ययन क्षेत्रसँग सम्बन्धित फोटाहरू ८१